

Hükümet Programı II. İktisadi Olaylar

Ziya ERALP

I. HÜKÜMET PROGRAMI

TEMLEKET iktisadî hayatını düçar olduğu feci durumdan kurtarmak için, İnkılâp Hükûmeti vazife aldığı gündenberi sarfetmiş gayretler ve ilerde yapacağı çabalar, program olarak umumî efara arz edilmiş bulunmaktadır. Bu tedbirler halinde bir kısmı şimlen tatbikata konulmuştur. Bu programın temel prensipleri ve tatbikat şekli şöyle özetlenebilir:

1. Bütçe dengliği ve mali istikrar :

Umumî, katma, iktisadî devlet ekkülleri, özel idare ve belediye tçelerinde hakikî bütçe dengliğini temini ve bütçelerin icrasında umî tasarruf prensibine göre hareket edilmesi prensip ittihaz edilmiştir.

Büyük bir açıkla bağlanması sebebiyle ekonomi üzerinde enflânsu tesiri aşikâr bulunan 1960 yılı bütçesinde 500 milyon liraya varan bir tasarruf sağlanmış ve bu sustaki kanun tasarısı Millî Bir Komitesine sevk edilmiştir.

İktisadî Devlet Teşekküllerinin finansmana dayanan icraatları son vermek ve mezkûr müessese-i, mali istikrara kavuşturmak için yapılan çalışmalar devam etmektedir. Bu müesseselerin Merkez Bankasına karşı milyarlarca varan borçlarının uzun ve rahat bir tediplânına bağlanması keyfiyeti programda yer almıştır.

Ancak, bütçelerde yapılan bütçelemlere ve tasarruf tedbirleri rağmen hakiki dengliğin gerçekleşmesi imkânlarının tahakkuk ettiği anlaşılmaktadır. Zira, 11 sayılı geçici kanunla çıkarılan Hürriyet İstikrazı hasılatı Hazine ihtiyacıyla İktisadî Devlet Teşekkülleri

yatırımlarının finansmanında kullanılacaktır. Kanun, Maliye Bakanlığına 500 milyon liraya kadar iç istikraz aktine salâhiyet vermektedir. Buna dayanılarak çıkarılan miktar, ilk kademede 250 milyon liralıktır. İstikraz salâhiyetinin tamamını kullanmak imkânı, yıl içinde bütçe tatbikatına ve İktisadî Devlet Teşekküllerinin finansman durumuna göre taayyün edecektir.

2. Dış mali istikrar :

Millîterarası iktisadî münasebetlerde mali istikrarın sağlanması programın diğer bir temel prensibidir. Bu mevzuda bilhassa ihracat emtiasının Dünya piyasa fiyatları üzerinden ihracını temin edecek tedbirler alınacak, ihracat tıkanıklıklarını sür'atle giderilecek ve tediye muvazenesinde denklik sağlanacaktır.

Hükümet programında yer alan bu hususun tatbik tarzı, evvelâ iç fiyat istikrarını temin etmek ve Merkez Bankası kaynaklarına gitmeği zorlaması yönünden enflâsyoncu tazyik amillerinden başlıcası olan ziraî mahsul mübayaa fiyatlarını geçen yılın aynı seviyesinde tutmak suretiyle realize edilmiştir. Fîlhakika, buğday ve pancar fiyatları mevzuunda alınan kararlar, iç fiyat istikrarını temin suretiyle dış pazarlarda mahsullerimizin serbest rekabet esaslarına göre sürümünü temin etmek bakımından ehemmiyetlidir.

İhracat tıkanıklığını gidermek maksadiyle alınan diğer bir tedbir ise, ihracatçılara açılacak kredilerin 30 Haziran 1958 tarihindeki kredi limitine bakılmaksızın serbest bırakılması teşkil etmektedir. Bu keyfiyet, ihracatçı tüccara, dolayısıyla müstahsile her türlü kredi kolaylıklarının esirgenmeyeceğini ifade eder.

Dış âlemle iktisadî münasebetlerin devamında ve memleketin dış iştirâ gücünün sağlanmasında, lüzumlu ithal mallarının temininde başlıca rolü olan ihracatın, uzun vâdeli olarak teşviki hususu, Ticaret Bakanlığında kurulan «İhracatı Geliştirme Merkezi» kanalıyla yürütülecektir. Bu teşekkül, yerli ve yabancı uzmanların işbirliği ile ihracatın artırılması için gerekli ilmi ve pratik çalışmaları yapacaktır.

Dış ticaretin ithalat yoluyla iktisadî kalkınma hedeflerine uygun surette cereyanı, yeniden tanzim edilen İthalât Talimatnamesiyle nizam altına alınmıştır. Fîlhakika ithalatla, dolayısıyla tediye muvazenesinde derin gedikler açan, hususî tahsis, kredili ithalat, takas anlaşmaları, çeşitli yollarla tahakkuk ettirilen rüçhanlı muameleler, türlü suiistimallere yol açan ve döviz kaçakçılığına prim vermekten ibaret bulunan muvakkat rejime müstenid bedelsiz ithalat gibi sistemler, tatbikattan kaldırılmış ve ithalatın iktisadî gelişmeğe paralel surette cereyanı temin edilmiştir. Dördüncü kotada yapılan revizyon ve tasarrufu da bu tedbirlere ilâve etmek gerekir.

3. Yabancı sermaye :

İnkılâp Hükûmetinin programında yabancı sermaye yatırımlarının kalkınma için vazgeçilmiş dış yardımlardan biri olduğu kabul edilmiştir. Bu bakımdan yabancı sermayeyi teşvik için gayret sarfedilecek ve yabancı sermayeyi teşvik kanunu kalkınmaya yardımcı faktör olarak ele alınacaktır.

4. Para ve sermaye piyasası :

İktisadî hayatta vazgeçilmiş unsurlardan biri olan sermaye ve para piyasalarının kaynaklarını besleyen tasarruf hacmini arttırmak için gerekli şartların yaratılması İnkılâp Hükûmetinin programında yer alan diğer bir ana unsurdur.

Bu gayeyi gerçekleştirmek maksadiyle çıkarılan 118 sayılı geçici kanun ile, «ödünç para verme işlerinde ve mevduat kabulünde azami faiz nispetleriyle temin edilecek sair menfaatlerin ve tahsil edilecek mas-

rafların mahiyet ve azami hadlerini tâyine ve bunların mer'iyet zamanlarını tesbite Bakanlar Kurulu yetkili» kılınmıştır.

Şekil bakımından bunun şimdiye kadar vaki tatbikattan farkı, selâhiyetin Bakanlar Kurulu'na tanınması keyfiyetidir. Eskiden faiz hadlerini değiştirmegi icap ettiren her husus kanun mevzuu bulunmakta idi.

Şekil bakımından şu farkın dışında, tasarrufu teşvik maksadiyle masraflar hariç faiz hadlerinin azami % 12'ye çıkarılması karar altına alınmış bulunmaktadır.

Mes'elenin birbirine zıt iki cephesi vardır.

Birisi, geri kalmış bir ekonominin kalkınmak için bol ve düşük faizli sermayeye ihtiyacı olduğudur. Diğeri, geri kalmış memlekette sermaye piyasasını besleyecek tasarruf hacminin ihtiyacın çok dünde, kifayetsiz kaldığı keyfiyetidir. Bunun menşei ise, gelirlerin gayrimüsavı inkisamında ve büyük kütleye ait tatmin edilemeyen ihtiyaçların geniş hacim tutmasında ve hayat standardının asgarî geçim seviyesinin çok düşük olmasında mündemiçtir.

Şimdi, faiz haddini yükseltmekle gelir seviyesinin kifayetsizliğinden dolayı aslında düşük olan tasarruf hacminin artması beklenebilir. Üstelik kalkınma için lüzumlu sermaye pahalılaştırılmış ve binnetice, umumî fiat seviyesi artırılmış olacaktır. İstikrar içinde kalkınma prensip olduğuna göre, bu yolla umumî fiat seviyesinin yükselmesine âmil olmak yukardaki esasa aykırı bulunmaktadır.

İktisat ilminin bulgularına ve tatbikattan çıkarılanlara göre tasarrufun tekevvününde başlıca âmil, faiz haddi değildir. Bundan önce, halkın tasarruf itiyadı, gelir seviyesi ve itimat unsuru gelmektedir. Faiz haddi hangi seviyede olursa olsun, itimatsızlık unsurunun hakim olduğu ve kıymet hükümlerinin de-

vamlı değişmeler gösterdiği bir ekonomide, tasarruf hacminin artması beklenemez. Nitekim, 27 Mayıs'tan önceki devrede, tasarrufun, gayri menkul, altın, karaborsa metali, arsa ve ithal eşyası halinde dondurulmasının, muattal bırakılmasının sebebi budur. Şu halde, aksi hareketi tevhit etmek için, alınması zaruri tedbir, diğer şartlar aynı kalmak üzere; itimat unsurunun tekrar ihdasıdır. Sayın Maliye Bakanının itimadın teessüsü mevzuunda yaptığı son konuşma bu bakımdan önem taşımaktadır.

Bu itibarla zaten mahdut ve muayyen hacimdeki potansiyel tasarrufun, faiz haddini arttırmak yerine itimat unsurunun tesisi diğer bir ifadeyle iktisadî istikrarın gerçekleşmesi kanalıyla teşviki ekonomik sağlık bakımından daha mühim görünmektedir.

Diğer taraftan, bu kaynaktan tekevvün eden kredinin spekülâtif gayelerden uzak sahalarda istimalini temin ve kalkınmaya hadim mevzulara tevcihi için faiz haddinden ziyade kredinin selektif tevzi ve kontrolü ehemmiyetli bulunmaktadır. Zira faiz haddi ne olursa olsun, memleket ekonomisi bakımından zararlı fakat, bilfarz % 300 kâr getirecek kara borsa metana kredi plâsmanını önlemekten âcizdir. Buna mani olacak yegâne faktör ise, kredinin selektif olarak tevzi ve kontrolü sistemidir.

Görülüyor ki, iktisadî hayatta alınan tedbirler daima mükâbil hareketlerin tesiri altındadır ve her tedbirin mümkün olduğu kadar ihtati olması iktiza etmektedir.

II. İKTİSADİ OLAYLAR

1. Tedavül hacmi :

Merkez Bankasının hesap vaziyetlerine göre, 28 Mayıs 1960 da 3 milyar 888 milyon lira olan tedavüldeki banknot miktarı, 15 Temmuz vaziyetinde 4 milyar 383 milyon bulmuş, diğer bir ifadeyle, bir buçuk aylık devrede 495 milyon lira artmıştır. Kısa sayılacak bir zaman

içinde vukua gelen bu yükselme ehemmiyetli hacimdedir.

Artış, başlıca iki sebebe daymaktadır :

a — Hasat mevsiminin girişiyle beraber, Toprak Mahsul Ofisi mübayaalarına başlamıştır. kidesi mahdut olan bu müesses her yıl mübayaalarını devre başında Merkez Bankasından aldığı vanslarla finanse etmekte ve n sul satıldıkça da borçlarını öden teder. Bu yıl da aynı mekanizma lemiştir. Tedavüldeki para miktarının artışı bir sebebi budur.

b — Bilindiği üzere, İnkılâp zasıyla bankalardaki mevduatı bî kûmeti 28 Mayıs'ta emniyet mülki etmişti. Bilâhare bunun 2500 lirasını ve sonra 5000 lirasını, nihayet mämını serbest bırakmıştır. An piyasada bir müddet kredi dar nın hüküm sürmesi ve bu sebe işlerin durgunlaşması, mevduat hiplerinin paralarını bankalar çekmelerine sebep olmuştur. B mütereddit ve şüpheli tasarruf babının intikal devresindeki psikolojik halleri de ilâve etmek icâder. Filhakika bütün bu âmillerin tında ilk bir aylık devrede bankalardan çekilen mevduat yekûnu milyon lirayı bulmaktadır.

Mevduat sahiplerinin banka şelerine birdenbire hücumu, bu şesseseleri, Merkez Bankasına m caata zorlamış ve reeskont muk li avans hesabının yükselmesi tedavüldeki banknot miktarını artırmıştır.

Şimdi bu korkak mevduat vaş yavaş bankalara avdet etmektedir. Mükâbil hareket ilerlediği pette bankalar, Merkez Bankasından aldıklarını geri iade edecek ve tedavül hacmindeki bu artış ki seviyesine inmiş olacaktır.

2. Dış ticaret :

Son beş aylık, yâni Mayıs sonuna kadar olan dış ticaret bütçesinin 545 milyon liralık bir ithalat karşılık 394 milyon liralık bir ihracatla 151 milyon lira tutarında göstermektedir.